

Catalans en l'exil 1938–1975

Per la libertad d'in pievel millenar

DA GUIU SOBIELA-CAANITZ

■ **Dapi l'atun 2005 s'agita la Spagna (strusch 43 milliuns olmas) pervi d'insaquantas stipulaziuns da la constituiziun regiunala nova («estatut») votada dal cussegl grond da Catalogna (strusch 7 milliuns olmas). Ins crititgescha cunzunt ch'il document nov numna la Catalogna ina «naziun», qualificaziun che la constituiziun dal reginam dovra mo en connex cun l'entira Spagna.** I guida pauc ch'il Canada (passa 31 milliuns olmas), in dals pajais ils pli avanzads dal mund, sa definescha senza problems in stadi federal da duas naziuns che derivian respectivamain da Frantscha e Gronda Britannia. Da Bavaria 2006 ha in aut uffizier da las forzas terrestres spagnolas evocà la prontadad da sia instituziun da defender cun la forza l'unitad dal pajais encunter mintga smanscha separatista. Quai ha fatg endament la fatala tradiziun da l'armada spagnola da smatgar aspiraziuns democraticas, cunzunt sut l'interminabla dictatura da «generalísimo» Francisco Franco Bahamonde (1892–1975). Pertge insistan ils Catalans che lur pajais astgia e duaja valair sco «naziun» e betg sco «regiun»? Quai pon ins chapir pir giound enavos enfin a Carl il grond († 814); lez n'ha betg mo fundà la claustra da Münstair, mabain era la Catalogna. En il temp da Franco han Catalans exiliads, manads e stimulads d'in docent da Cambridge, adina puspè fatg endament al mund ch'i dettia ina naziun catalana e ch'ella haja il dretg da vegnir beneventada en la famiglia da las naziuns europeanas. Lur «Consell Nacional Català» (CNC), duvond mo mezs paschaivels, ha savi persvader blera glieud. 1966 a La Roche/FR, sper la chartusia da La Valsainte, ha'l organisà ina commemoraziun solenna da cardinal Francesc Vidal i Barraquer (1868–1943), archivestg da Tarragona/Catalogna, che ha passantà la saira da la vita a La Valsainte, exilià da Franco perquai ch'el aveva refusà 1937 da sustegnair sia rebelliun. Era l'autur da questas lingias ha fatg part da l'act festiv da La Roche. Da l'istoricher Víctor Castells (*1928), veteran dal CNC, han ins gist edì in volum da regurdientschas (1) basà sin perscrutaziuns en archivs catalans e bascs sco era da la diaspora catalana, dal Pen Club International e da l'Uniu federalista da cuminanzeas etnicas europeanas. Lez cudesch ordvart detaglià dat in'idea da l'activitad dal CNC dapi las premissas da 1938 fin a la mort dal tiran 1975.

Dapi l'otgavel tschientaner

Pertge la Catalogna? Quai declera l'istoricher svizzer Werner Näf (1894–1959) en sia istorgia dals stadis europeans: «Il temp autmedieval n'enconuscheva betg in'istorgia da Spagna, sco ch'i dava ina da Frantscha ed ina da l'Engalterra. I na dava anc nagina Spagna; durant tschientaners na fascheva la Peninsula iberica betg part da l'Occident. En l'otgavel secul avevan autoritads arabas ed in domini religius muslim curclà il reginam gotic dal vest (...). Encunter il domini politic e religius dals Orientals hai dà ina front militar da l'Occident davent da l'entschatta (...). La 'Marca Hispanica' ('Cunfin spagnol'), pli tard contadi da Barcelona, era in avantpost da l'Imperi francon. Davent da lezza frunt ha il cristianissem reconquistà la penisla; uschia han stadis da l'Occident sa furmads» (2). Insaquants da quels stadis han pli tard s'unids sut la curuna da l'Aragón: «L'Aragón da culms e flums, plinavant la regiun da cunfin da Barcelona/Catalogna cun la sbuccada da l'Ebre, la riva da la mar e lezza citad mediterranea da commerzi, lura la riva da València, cun ina ferma influenza da l'Orient suenter il lung domini arab [e finalmain il reginam da Mallorca, G. S.-C.]. Mintga regiun preservava

sia atgnad e schientscha politica e las exprimeva en sias assembleas da gruppas socialas (...). En mintga regiun istorica furmavan la noblezza, ils spirituals e burgais mintgamai ina corporaziun politica (...). En il 13avel tschientaner davi gius dus pols stabels dal stadi, numnadamain il retg ed las corporaziuns politicas (...). 1319 ha ina dieta roiala a Tarragona decidì ch'ils stadis duajan preservar lur atgnas instituziuns, ma restar unids a moda inseparabla (...). Il retg na cumandava betg a subdits, mabain ad in pievel liber cun dretgs corporativs inviolabels» (3). In auter sciencia svizzer, il romanist Wilhelm Meyer-Lübke (1861–1936), ha perscrutà la posiziun linguistica dal catalan («Das Katalanische», Heidelberg 1925), arrivond a la conclusion che lez stettia cleramain pli datiers al provenzal u occitan da la Frantscha dal sid ch'al spagnol. Dal 9avel enfin al 12avel secul furmavan la Catalogna e la Gallia dal sid in singul intschess cultural, cun in feudalism pauc sviluppà, senza nagin monarc suprem sco l'imperatur u il retg d'Engalterra. Per diminuir las guerras tanter signurs, ha la baselgia decretà la «pasch da Dieu», pia il scumond da far guerra determinads dis da l'onn. En Catalogna ha l'avat benedictin ed uvestg Oliba († 1046) fatg valair lezza instituziun, t. a. 1027 al concil da Toluges.

Tge republica?

Faschain in sigl da nov tschientaners, enfin a 1927! Toluges cun in'entira sdrima catalana fascheva part da Frantscha dapi 1659, entant che la Spagna cumpigliava il rest da Catalogna, sco era València, l'Aragón e las Balearas. L'industria catalana fluriva grazia ad ina tradiziun da plis tschientaners ed als dazis spagnols sin products esters, ma las consequenzas socialas en stadis fatalas per il pajais. La dumonda da forzas da lavur ha stgaffi in proletariet sragischà che derivava mo per part da Catalogna ed era influenzà d'in'ideologia anarchistica avertamain terrorista. Da patratgar dava er il nivel spiertal dals spirituals catolics. Papa Pius XI (1857–1939) metteva fitg grond pais sin lur scolaziun. 1933 ha'l infurmà otg archivestgs spagnols, t. a. quel da Tarragona, «che lur scolas autas na correspundian betg pli a las pretensiuns e n'astgian perquai betg pli conceder grads academichs superiurs» (4). Dapi 1931 stueva la baselgia catolica sa mesirar cun sfidas novas. Las elecziuns communalas dals 12 d'avrigl avevan dà ina ferma maioritad als republicans anticlericals en las citads principalas spagnolas. Il retg ha immediat bandunà la Spagna. Il victur

da Barcelona, Francesc Macià i Llussà (1859–1933) ha proclamà la republica catalana, envidond cordialmain tschels pievels da la penisla a s'unir cun la Catalogna per furmar ina federaziun iberica. Trais ministers han sin quai fatg prescha d'ir a Barcelona per persvader Macià da spetgar la constituiziun republicana nova ed ina lescha d'autonomia per la Catalogna. Macià ha acceptà navidas. La lescha d'autonomia da 1932 ha megliarà la posiziun dal pajais aifer la Spagna; ma il svilup da questa ha dà als Catalans blers motifs per deplorar da far anc adina part d'in tal stadi.

1939: La Spagna ha disditg

Macià è stà l'emprim president da la Catalogna autonoma sut la republica. Suenter sia mort han ins elegi Lluís Companys i Jover (1882–1940) sco successur. La rebelliun naziunalista spagnola dals 18 da fanadur 1936, manada da general Franco ed auters uffiziers, ha provocà en Catalogna ina catastrofa apocaliptica. Rotschas anarchisticas armadas han immediat surpiglià la controlla dal pajais, mazzond nundumbraivels secessionists catalans e cunzunt spirituals e mungias. La regenza da Companys saveva mo pli salvar tut quellas personas ch'ins pudeva salvar, per exempel cardinal Vidal i Barraquer. Gist lez ha dentant refusà da sutscrivere la brev episcopala spagnola a favur da la rebelliun naziunalista. La terror encunter la baselgia spaventava e vilentava il papa, ma el dischapprovava la tenuta dals archivestgs ed uvestgs: «El refusava da resguardar la rebelliun sco ina 'cruschada' da defaisa per la baselgia e per la Spagna eterna (...). En october 1936 ha'l incumbensà cardinal Gomà da protestar solennamain tar general Franco perquai che l'armada naziunalista aveva sajettà spirituals bascs sco secessionists» (5). 1939 ha manà la victoria da Franco, proclamà «caudillo de España por la gracia de Dios», ma la fin da la guerra civila na muntava tuttina betg la pasch. La dictatura ha scumandà mintga diever uffizial da basc e catalan e persequit senza misericordia tgi ch'aveva sustegnì la regenza republicana e las autoritads autonomas bascas e catalanas. Domaduas Spagnas, la republicana e la naziunalista, han disditg tar lur duair da stabilir in urden gist per tuttas culturas dal pajais.

Ambassadur inuffizial a Londra

La clicca da Franco aveva scumandà il basc gia 1936–1937, tar la conquista da la regiun autonoma basca. La regenza basca aveva ina delegaziun stabla a Paris per far valair ils interess da sia naziun tar

ils stadis democratics. En Catalogna saveva president Companys quai che spetgava il pajais en il cas, adina pli probabel, d'ina victoria dals rebels. L'enviern 1938 ha'l era tramess in delegà a nord da las Pireneas. El n'ha dentant betg tscherni Paris, mabain Londra. Per cletg, pon ins dir, trend endament che la Germania nazista ha occupà Paris 1940–1944. Il represchentant da Catalogna a Londra era Josep Maria Batista i Roca (1895–1978), fundatur dal Pen Club catalan e promotur dals battasendas catalans. En favrer 1939 è Companys fugì en Frantscha; l'avust 1940 l'han las autoritads tudestgas d'occupaziun surdà als boiers da Franco che l'han sajettà a Barcelona. Batista è restà a Londra; en sia abitaziun, da fanadur 1940, è naschi il «Consell Nacional de Catalunya» (emprim CNC) cun personalitads exiliadas. 1942–1944 ha Batista lavurà sco docent da l'armada britannica en diferents casernas englaisas e scozzaisas.

La diaspora s'unescha

1945 è l'emprim CNC svanì. Ma la vasta diaspora catalana en l'America, da New York enfin a Buenos Aires e Santiago de Chile, ha s'engaschada per in'uniu da quellas forzas catalanas en l'exil che levàn far valair ils dretgs da lur pievel suttamess a la dictatura spagnola. 1947 en la citad da México è naschida la Federaziun d'uniuns catalanas en l'America. 1951 ha la cuminanza catalana da México stgaffi ina cumissiun provisoria d'organizaziun da la dieta naziunala catalana «per mantegnair nossa lingua e cultura persequitadas e feridas (...). I fa basegn ch'ils Catalans, e mo els, possian determinar lur reschim interieur, lur relaziuns cun tschels pajais da linguatg catalan e lur convivenza cun tschels pievels iberics» (cità da Castells, pp. 39–40). La dieta ha gi lieu 1953, durant trais dis, en la chapitala mexicana «cun la participaziun directa u delegada da fitg bleras uniuns da differentas tendenzas democraticas, pia senza communists» (p. 49). La declaraziun finala ha refusà cleramain il terrorissem e punctuà da vulair «lavurar ferm per persvader las pusanzas da l'Occident ch'i na po dar ni stabilitad ni cuntinuitad politica en la Peninsula iberica sch'ins na renconuscha betg il dretg dals pajais da linguatg catalan a sviluppar libramain lur personalitad naziunala (...). Nus duain lavurar activamain en il moviment federalist european e cun las organizaziuns da l'ONU, per ch'il mund liber enconuschia nossa personalitad naziunala e nossas aspiraziuns a collavurar per pasch e fraternitad tranter pievels» (cità p. 56). La dieta ha fundà il CNC definitiv ed elegi ses commembers, cun sedia en la chapitala mexicana.

Success a l'Unesco

Dapi 1950 era Batista docent da spagnol a l'Universitad da Cambridge. 1952 ha'l scrit en in essai: «Valladas da las Pireneas èn stadis la tgina da nossa confederaziun medievals [cun l'Aragón] gist sco valladas alpinas per la confederaziun svizra» (cità p. 86). 1955 è'l vegnì president da la cumissiun internaziunala dal CNC, 1957 delegà permanent tar l'Uniu federalista da cuminanzeas etnicas europeanas (UFCEE). Gia 1956 ha'l dastgà registrar in emprim success diplomatic. A l'assemblea da l'Unesco a New Delhi ha il CNC gidà la Grezia a far approvar unanimamain ina declaraziun da princip che pretendeva «tuttas mesiras adattadas per segirar l'andament liber da l'educaziun (...) respectond las tradiziuns naziunals, religiusas e linguisticas da las populaziuns» (cità p. 118). Ils commembers duevan rapportar en chausa tar las proximas assembleas. Quella da 1958 a Paris ha approvà unanimamain ina resoluziun generala che confermava quella da New Delhi.

Lezza giada n'avevan ils dretgs umans anc betg lur relevanza internaziunala d'oz: «I sa tractava plitost da cuntanscher avantags a pli lunga vista» (p. 131). 1960 a Zuoz ha Batista fatg part da la radunanza da l'UFCEE.

Patriots curaschus dal 20avel secul

En ils onns sessanta han ins s'accurschì che la generaziun dals exiliads da 1939 muriva plaun a plaun, entant che l'emigraziun economica manava forzas giuvnas a la diaspora da l'Europa, cunzunt en Svizra. Da zercladur 1966 en la chapitala mexicana ha la segunda dieta naziunala catalana restructurà il CNC, fixond la sedia a Londra e surdond la direcziun a Batista. En settember ha la gruppa svizra dal CNC organisà la commemoraziun festiva da cardinal Vidal i Barraquer, cun plets da Joan Lucas i Masjoan (1924–2001, Wetingen/AG) e d'in ami e figl spiertal dal barmier, prof. Ramon Sugranyes de Franch (*1911, Friburg). Il CNC sa regurdava da quels umans ch'avevan patì ed eran morts per la Catalogna. Ils 3 da december 1968 ha Batista scrit a la vaiva da president Companys, malsauna a Paris: «Il CNC ha decidì d'as trametter l'import trimestrial da FF 1250.– (...). Nus as sentin fitg undrads da pudair as porscher questa contribuziun, betg be per amur da vossa persona, mabain era faschend endament voss consort president Companys; tuts Catalans han in'obligaziun moral a envers el che ha unfri sia vita per la Catalogna» (cità p. 234). Ma quai era pauc dapli ch'ina summa simbolica. 1969 ha Batista fatg attent l'ambassada da Germania a Paris a l'extradiziun da Companys 1940 tras las autoritads tudestgas ed a la medaglia da cumbattenta da la resistenza franzosa che la vaiva aveva lura merità e survegnì. Sin quai han ins inoltrà ina petiziun da «Wiedergutmachung»; Batista ha accelerà la chausa cun in'intervenziun directa tar Willy Brandt (1913–1992), lezza giada minister da l'exteriur. En mars 1971 han ins pudì leger en il bulletin dal CNC: «Grazia a las acziuns messas ad ir dal CNC tar il post cumpetent per indemnizar las unfrendas dal nazissem, han las autoritads tudestgas concedi in'indemnisaziun a la vaiva da president Companys, numnadamain ina renta mensila e las rentas retardadas dapi la data da l'execuziun [1940] (...). Igl è ina da las rentas d'indemnisaziun las pli autas che las autoritads tudestgas han concedi fin ussa; ella correspunda al rang da president da Catalogna, pia sco in chau da stadi (...). Lezzas autoritads democraticas han surpiglià ina respunsabladad per l'entiert fatg dals nazis» (cità p. 235).

Contribuziun culturala

L'acziun dal CNC ha purtà fritgs en l'Europa, faschend enconuscher e respectar il pajais e ses pievel. Igl ha gidà ch'il grond cellist e dirigent catalan Pau Casals (1876–1973) ha adina puspè dà concerts per il CNC, interpretond t. a. ses «Imni a la pau» cumponi 1971 per l'ONU. Oz sa regord'ins puspè da l'architect Antoni Gaudì (1852–1926); ils edifizis ch'el ha construì a Barcelona fan part dals monuments ils pli renumads da la chapitala catalana. Mintga di a Turitg astgan nundumbraivels pendulars admirar ils bajetgs da la staziun Stadelhofen, ovra dal Catalan Santiago Calatrava. Quel pievel ha davaira contribuì a la cultura da l'Europa.

- 1) Víctor Castells, *El Consell Nacional Català. Barcelona (Consell Nacional Català, ISBN 84-609-6338-1) 2005.*
- 2) Werner Näf, *Die Epochen der neueren Geschichte, Tom 1. Ediziun tastgbla. Munic (List) 1970, pp. 64–65.*
- 3) Werner Näf (sco nota 2), pp. 172–174.
- 4) Yves Chiron, *Pie XI. Paris (Perrin, ISBN 2-262-01846-4) 2004, p. 342.*
- 5) Yves Chiron (sco nota 4), p. 347.